
Tomaszów Mazowiecki u progu niepodległości

11 listopada 1918 r. spełnił się sen pokoleń Polaków – Państwo Polskie narodziło się na nowo. Po rozbiorach i 123 latach niewoli, rusyfikacji i germanizacji, po wielkich powstaniach wolna Polska powróciła na mapę Europy i świata.

To dzięki tym, którzy pozostali nieugięci, nasz Naród wyszedł zwycięsko z dziejowej próby. Odzyskanie niepodległości dokonało się poprzez walkę pełną poświęcenia i bohaterstwa nie tylko na polach bitew, ale i w codziennych zmaganiach o zachowanie duchowej i materialnej substancji oraz w codziennym trwaniu polskich rodzin.

Na wystawie przygotowanej przez Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim Oddział w Tomaszowie Mazowieckim pragniemy przybliżyć walkę Tomaszowian o wolność i niepodległość, kształtowanie się polskich władz miasta, życie polityczne oraz trudną sytuację gospodarczą i aprowizacyjną miasta u progu niepodległości.

W latach 1914-1918 Tomaszów Mazowiecki znajdował się pod okupacją niemiecką. Położony był na terenie powiatu brzezińskiego i Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego. W 1915 roku niemieckie władze okupacyjne zarządziły zmianę granic administracyjnych miasta. W jego obręb włączono wtedy otaczające miasto pobliskie wsie i osady: od strony północnej zostały włączone wsie Nieborów, Starzyce i Tomaszówek, od wschodu osady: Wilanów, Gustek, Michałówek, Nowy Port, Bocian i Kępa Łazisko, na południe wsie Brzustówka i folwark Tomaszówek Poduchowny; na zachodzie osada Rolandówka. Powierzchnia Tomaszowa zwiększyła się prawie czterokrotnie - z 486,9 ha do 1895 ha. W ten sposób w granicach miasta znalazła się rzeka Pilica.

Ausschnitt aus der Deutschen Lodzer Zeitung Nr. 218

Donnerstag, den 9.9.15.

B e k a n n t m a c h u n g .

mir liegt das in akt. Sach. II Nummer 66 Magistrate der H. d. Verwaltung in Gnesen Generalia "29" SK

Am 8. September d. J. erhält der dem Kaiserlich Deutschen Polizeipräsidentium unterstellte Stadtpolizeibezirk T o m a s z o w folgende Grenze:

Nördlich von Tomaszow, an der Stelle beginnend, wo die Kreisgrenze die Strasse nach Lubochnia schneidet, verläuft die Grenze an der Kreisgrenze entlang bis an die Pilica. Sie geht dann an der Pilica aufwärts. Sie verlässt die Pilica, der Kreisgrenze folgend, südlich von Brzostówka. Sie verlässt die Kreisgrenze westlich Tomaszowek und läuft dem Waldrande folgend nördlich bis zur Strasse von Tomaszów nach Zawada, folgt dieser nach Westen bis zum Schnittpunkt der Wege Tomaszow-Zawada und Dombrowa-Tuchfabrik und von dort nordöstlich dem Wege bis zur Tuchfabrik. Dann biegt sie, die Tuchfabrik einschliessend, westlich aus bis an den Weg, der von der Fabrik zur Strasse Niebrów-Zawada führt; sie folgt diesem Wege weiter bis zur Oststrasse in Niebrów. Von hier aus geht die Grenze in genau nördlicher Richtung bis zum Bache Bielina, weiter an diesem entlang östlich bis zum Mühlbach, diesen aufwärts bis zur Czarna unterhalb der Mühle bei Komorów. Die Grenze läuft von hier gerade nach Nordosten bis zum Wege nach Cekanow und längs dieses Weges bis zur Eisenbahn, die sie in fast nördlicher Richtung begleitet. Gegenüber dem Waldwärterhaus verlässt die Grenze, dem Waldrande folgend, die Bahn und erreicht nach etwa 400 Mtr. wieder die Kreisgrenze. Dieser folgt sie wieder bis zu dem Ausgangspunkt.

Die vorstehend als Grenzlinien aufgeführten Wege, Gewässer, Bahnen u. s. w. sind unbeschadet aller Rechte und Befugnisse der Bahnpolizei in den Stadtpolizeibezirk miteingeschlossen. Die genaue Kennzeichnung der Grenzen durch Grenzsteine oder Grenztafeln bleibt vorbehalten.

Lodz, den 8. September 1915.

Der Kaiserlich Deutsche Polizei-Präsident
v. O p p e n .

B e k a n n t m a c h u n g .

Gemäss § 2 der Städte-Ordnung für die unter deutscher Verwaltung stehenden Gebietsteile Russisch Polens bestimme ich hierdurch folgendes:

Das Gemeindegebiet der Stadt Tomaschow wird bis zu den Grenzen des durch die Bekanntmachung vom heutigen Tage geschaffenen Stadtpoli-

zeibezirks Tomaschow erweitert. Die ausserhalb der bisherigen Stadtgrenze gelegenen Grundfläche des neuen Stadtpolizeibezirks Tomaschow scheiden aus ihrem bisherigen Gemeindeverbande aus und werden in die Stadt Tomaschow eingemeindet. Die für das bisherige Stadtgebiet erlassenen ortsstatutarischen und polizeilichen Bestimmungen werden sämtlich auf die neu hinzu gekommenen Teile des Stadtgebietes ausgedehnt.

Eine Karte des umgemeindeten Gebietes liegt beim Magistrat in Tomaschow zur Einsicht aus.

Lodz, den 8. September 1915.

Der Kaiserlich Deutsche Polizei-Präsident

v. Oppen.

La signature:

A. Krejczmar

sekretar

Lodz, den 8. September 1915.

Der Kaiserlich Deutsche Polizei-Präsident

v. Oppen.

Bekannt gemacht

Gemäss § 2 der Städte-Ordnung für die unter deutscher Verwaltung stehenden polnischen Städte bestimmt, dass die Bestimmungen der Statuten der Städte Tomaschow, die in der Stadtgrenze liegen, auf die neu hinzugekommenen Teile des Stadtgebietes ausgedehnt werden.

**Zarządzenie prezydenta łódzkiej policji niemieckiej Mathiasa von Oppen z 8 VIII 1915 r.
w sprawie zmiany granic Tomaszowa Mazowieckiego.
APTM, Akta miasta Tomaszowa, zesp. nr 7, seria III, sygn. 479.**

Spółeczeństwo Tomaszowa Mazowieckiego po wybuchu I wojny światowej w 1914 roku z coraz większą nadzieją patrzyło na możliwość odzyskania przez Polskę niepodległości. Wielu mieszkańców miasta stanęło do walki o odzyskanie suwerenności państwowej w szeregach Legionów Polskich. Szacuje się, iż służyło wśród nich ponad 100 tomaszowian. Włodzimierz Rudź - archiwista, historyk, regionalista, ustalił z imienia i nazwiska aż 64 tomaszowskich legionistów.

44

Auszahlungsliste der Legionäre

Lanf. nr.	Nr.	Namen	Monats Vertrag		September				Oktober			
			Nr.		1. Hälfte		2. Hälfte		1. Hälfte		2. Hälfte	
			U.	St.	U.	St.	U.	St.	U.	St.	U.	St.
1		Usgutowski Walerij			✓	20 25	✓	20 25	✓	20 25	✓	21 61
2		Banaszsch Antoni			✓	21 -	✓	21 -	✓	21 -	✓	22 41
3		Cukier Jakob			✓	10 50	✓	10 50	✓	10 50	✓	11 20
4		Cyganska Hedwig			✓	10 50	✓	10 50	✓	10 50	✓	11 20
5		Friedric Michael			✓	25 20	✓	25 20	✓	25 20	✓	26 37
6		Premler Valerja			✓	12 60	✓	12 60	✓	12 60	✓	13 41
7		Pomorski Warynyie			✓	44 10	✓	44 10	✓	44 10	✓	43 04
8		Pokrowski Simon			✓	12 60	✓	12 60	✓	12 60	✓	13 41
9		Sejba Margarethe			✓	12 60	✓	12 60	✓	12 60	✓	13 41
10		Wierowski Johann			✓	10 50	✓	10 50	✓	10 50	✓	11 20
11		Waciska Stanislaus			✓	37 80	✓	37 80	✓	37 80	✓	40 32
12		Ostalski Caroline			✓	26 25	✓	26 25	✓	26 25	✓	28 -
13		Salatycka Marjanna			✓	21 -	✓	21 -	✓	21 -	✓	22 40
14		Siebarski Jan			✓	15 75	✓	15 75	✓	15 75	✓	16 81
15		Staszynski Ladislans			✓	38 01	✓	38 01	✓	38 01	✓	40 53
16		Sapinski Franz			✓	15 75	✓	15 75	✓	15 75	✓	16 80
17		Spala Antonina			✓	17 85	✓	17 85	✓	17 85	✓	19 01
18		Sulmann Tomasz			-	-	-	-	-	-	✓	33 61
19		Szadkowska Rozalja			✓	26 25	✓	26 25	✓	26 25	✓	28 -
20		Szurczynowicz Piotr			✓	10 50	✓	10 50	✓	10 50	✓	11 20
21		Suchowska Stanislaw			✓	18 90	✓	18 90	✓	18 90	✓	20 16
22		Wodwinska Rozalja			✓	10 50	✓	10 50	✓	10 50	✓	11 20
23		Witkowski Tomasz			✓	16 80	✓	16 80	✓	16 80	✓	25 60
24		Walczynski Johann			✓	29 40	✓	29 40	✓	29 40	✓	31 36
25		Zienka Ladislans			✓	42 -	✓	42 -	✓	42 -	✓	44 80
26		Zwijerszyk Marjanna			✓	26 25	✓	26 25	✓	26 25	✓	28 -
27		Opala Teofila			532 87	532 87	✓	96 03	✓	34 72		
28		Diapow) Kleinberg Eleonora (Kleinberg)							117 824	✓	35 84	
		Uebertrag							27 07	13	67 0	23

**Wykaz wypłaconych zapomóg dla rodzin legionistów
APTM, Akta miasta Tomaszowa, zespół nr 7, seria III, sygn. 135.**

Po ogłoszeniu przez władze Niemiec i Austro-Węgier aktu 5 listopada 1916 r. na ziemiach byłego Królestwa Polskiego zajętych przez wyżej wymienione państwa zaczęto tworzyć polską administrację ściśle podporządkowaną okupantom. I tak w Tomaszowie Mazowieckim w kwietniu 1917 r. w wyniku wyborów kurialnych ukonstytuowała się Rada Miejska. Pod względem wyznaniowym w skład Rady weszło 10 radnych wyznania katolickiego, 10 wyznania mojżeszowego oraz 4 ewangelików. To świadczy o wielokulturowym charakterze miasta. Na przewodniczącego Rady został wyznaczony Jan Kowalczewski. Na wiceprzewodniczącego wybrano Maurycego Halperna, funkcję sekretarza objął Mieczysław Heiman, a zastępcą sekretarza został Kazimierz Sadłowski.

Zawiadomienie.

Wnosząc do § 40 Regulaminu wyborczego z dnia 1916 roku zawiadamiam, iż—jako na publicznym posiedzeniu Komitetu Wyborczego w dniu 28 lutego 1917 r. wybrano—wybory na radnych miejskich w Tomaszowie następujący:

W kurji I-oj

lista № 11.

Radni miejscy:

1. Kowalczeński Jan, aptekarz,
2. Narewski Stanisław, lekarz,
3. Biernacki Michał, lekarz,
4. Sadiłowski Kazimierz, nauczyciel.

Zastępcy:

1. Borowski Eugeniusz, sekretarz hipoteki,
2. Berezowski Wiktor, felczer,
3. Kurowski Michał, stolarz,
4. Chmielewski Antoni, piekarz.

W kurji II-oj

lista № 5.

Radni miejscy:

1. May Leon, pastor,
2. Müller Eugeniusz Alexander, fabrykant.

Zastępcy:

1. Knothe Oskar, właściciel browaru,
2. Stark August, właściciel domu,
3. Altenberger Hermann, właściciel domu,
4. Jähner Hermann, buchalter.

lista № 6.

Radni miejscy:

3. Kalinowski Kazimierz, kupiec,
4. Morgenstern Naftal, fabrykant,

Zastępcy:

1. Ludwig Grzegorz, tkacz,
2. Berezowski Wiktor, felczer,
3. Kurowski Michał, stolarz.

W kurji III-oj.

lista № 2.

Radni miejscy:

1. Halpern Maurycy, dyrektor,
2. Margulles Saul, właściciel fabryki,
3. Itzeszewski Markus, kupiec,
4. Bornstein Dawid, właściciel fabryki.

Zastępcy:

1. Bornstein Samuel, fabrykant,
2. Kryszek Jakób, kupiec,
3. Sieradzki Mordka, fabrykant,
4. Frankfurt Bernard, buchalter,

W kurji IV-oj

lista № 9.

Radni miejscy:

1. Klingner Edward, właściciel domu i farbiarni,
2. Scherch Oswald, właściciel domu.

Zastępcy:

1. Stark August, właściciel domu,
2. Knothe Oskar, właściciel browaru,
3. Altenberger Hermann, właściciel domu,
4. Henke August, kasjer,
5. Jähner Hermann, buchalter.

lista № 10.

Radni miejscy:

3. Kozikowski Aleksander, właściciel domu,
4. Goździk Jan, kupiec.

Zastępcy:

1. Ludwig Grzegorz, tkacz,
2. Chmielewski Antoni, właściciel domu,
3. Sawicki Franciszek, właściciel domu,
4. Lenczewski Maksymilian, właściciel domu,
5. Goździk Władysław, majster,

W kurji V-oj

lista № 7.

Radni miejscy:

1. Bornstein Ignacy, fabrykant,
2. Silber Michał, fabrykant,
3. Aronsohn Artur, fabrykant,
4. Heymann Mieczysław, buchalter,

Zastępcy:

1. Silber Adolf, fabrykant,
2. Niemiec Maks, kupiec,
3. Norymberski Samuel, kupiec,
4. Hirszhorn Isaak, kupiec.

W kurji VI-oj

lista № 1.

Radni miejscy:

1. Grzybowski Franciszek, majster.

Zastępcy:

1. Turski Franciszek, tkacz,
2. Piwowarski Stefan, malarz,
3. Lange Józef, tkacz,

lista № 8.

Radni miejscy:

2. Biezuński Jakób, majster tkacki,
3. Richter Aleksander, robotnik,
4. Cyehner Władysław, robotnik,

Zastępcy:

1. Frankfurt Bernard, buchalter,
2. Czamański Leon, fabrykant.

Tomaszów, dnia 24. lutego 1917 r.

Komisarz Wyborczy

Kastner.

Zastępca komisarza wyborczego

Tadeusz Osiński.

**Zawiadomienie Komisarza Wyborczego z 28 II 1917 r.
APTМ, Akta miasta Tomaszowa, zespół nr 7, seria III, sygn. 2956.**

W Tomaszowie Mazowieckim po wybuchu I wojny światowej panowała bardzo trudna sytuacja gospodarcza spowodowana grabieżczą polityką okupanta niemieckiego. Z zakładów przemysłowych czynne były jedynie tartaki i Tomaszowska Fabryka Sztucznego Jedwabiu. Przestoje w działalności tomaszowskich fabryk, w połączeniu z wynikającymi z realiów okupacyjnych problemami aprowizacyjnymi, przyniosły mieszkańcom bezrobocie i głód.

BUDŻET

na rok 1918/19 (według projektu Magistratu).

Zestawienie główne.

Budżet zwyczajny		№	ROZDZIAŁ	Budżet nadzwyczajny	
Dochody	Wydatki			Dochody	Wydatki
107.000	86.000	I.	Zarząd Główny	50.000	49.000
257.600	2.100	II.	Wydział Podatkowy	13.500	4.500
7.100	74.800	III.	Policja	—	33.500
400	131.500	IV.	Szkolnictwo	30.000	25.000
25.000	5.400	V.	Rzeźnia	—	1.500
30.000	100.000	VI.	Wydział szpitalny	16.000	109.200
100	24.000	VII.	Wydział Dobroczynności	60.000	135.000
100	3.500	VIII.	Wydział Budowlany	2.500	1.300
—	—		Apro wizacja	2.800.000	2.613.000
427.300	427.300			2.972.000	2.972.000

107.000 86
50.000 49
157.000 135

257.600 -
13.500 -
271.100 -

2100 -
4500 -
6600 -
2800000
2613000
7100 18700

74800 -
33500 -
108300

131500 -
25000 -
156500

187
63
250

Prowizoryczne zestawienie rachunków

za 3 kwartały (od 1.IV. 1918 do 31.XII. 1918).

Sumy—w markach.

Powinno było wpłynąć	Wpłynęło	Roz- dział	T Y T U Ł	Można było wydać	Wydano gotówką	Prowiantownia wydała w natu- rze towarów za	Razem wydano
117.750—	222.927 63	I.	Zarząd Główny	101.250—	131.715 43	8.474 53	140.189 96
165.825—	167.704 88	II.	Podatki	4.950—	8.442 83	—	8.442 83
5.325—	12.809 61	III.	Policja	81.225—	123.854 25	—	123.854 25
22.800—	15.813 55	IV.	Szkolnictwo	117.375—	103.229 99	7.412 —	110.641 99
18.750—	15.872 05	V.	Rzeźnia	5.175—	4.570 78	1.761 48	6.332 26
34.500—	54.504 48	VI.	Szpitala	156.900—	81.786 27	80.230 62	162.016 89
45.075—	47.580 15	VII.	Dobroczynność	119.250—	96.361 09	48.566 21	144.927 30
1.950—	3.000 —	VIII.	Budownictwo	3.600—	17.996 10	—	17.996 10
2.100.000—	1.910.029 33		Apro wizacja	1.959.750—	1 641.544 39	—	1.641.544 39
2.511.975—	2.450.241 68			2.549.475—	2.209.501 13	146.444 84	2.355.945 97

Budżet na rok 1918/1919

APTM, Akta miasta Tomaszowa, zespół nr 7, seria III, sygn. 142.

Pomimo ciężkiej sytuacji mieszkańcy Tomaszowa wykazywali patriotyczną postawę. Przejawem tego były zorganizowane w dniach 14-15 października 1917 r. przez *Komitet Obchodów 100. Rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki* obchody kościuszkowskie. Rada Miejska zmieniła nazwę Rynku Św. Józefa na Plac Tadeusza Kościuszki - przywódcy powstania z 1794 r. Na tomaszowskim rynku wmurowano wówczas kamień węgielny pod budowę pomnika bohatera insurekcji kościuszkowskiej. Uroczyste odsłonięcie pomnika miało miejsce 3 listopada 1918 r.

Eingang 97. 18
Tagebuch-
Nummer 7204

An

[Signature]

Herrn Polizei-Kommissar
Ivan Konstantin Polys
in Tomsassow
in Semanow

Mit Gegenwärtigen bitten wir Euer

Vorrede vor
Hochwohlgebornen um gütige Auswirkung
Wann o Torkanow wegschick
einer Genehmigung der Behörde einer
- ein Mann prozessieren. Wladys
Bauaufgang des kirkmala. Tadeusz Kociusko
in vorprozessur bedienung kommen
auf dem städtischen Ding in
Tadeusz Kociusko in
Tomsassow.
rytku und erst in Tomsassow.

Im Namen und für das Baukomitee

Wladyslaw Kociusko
des kirkmala in Tomsassow
Kociusko Tomsassow
H. Stanislaw Kociusko

[Signature]

Tomsassow, 9. VII. 918.

[Signature]
9. VII. 918.

**Pismo w sprawie udzielenia pozwolenia na budowę
pomnika Tadeusza Kościuszki.
APTM, Akta miasta Tomaszowa, zespół nr 7, seria III, sygn. 133.**

**Rynek św. Józefa - miejsce na którym w 1918 r. stanął pomnik przywódcy insurekcji kościuszkowskiej
APTM, Zbiór ikonograficzny i fotograficzny, zesp. nr 241, sygn. 1/69**

W Tomaszowie Mazowieckim w dniu 11 listopada 1918 r. utworzona została Rada Delegatów Robotniczych. Następnego dnia Rada Miejska przekazała jej władzę w mieście. Rada podjęła szereg przedsięwzięć w celu poprawy sytuacji gospodarczej i aprowizacyjnej miasta. W dniu 12 grudnia po interwencji Komisarza Rządowego na powiat brzeziński władzę w Tomaszowie przejęła ponownie Rada Miejska.

Rada Delegatów Robotniczych
APTM, Zbiór Ikonograficzny i Fotograficzny, zespół nr 241, sygn. I/F/12.

Protokół z dnia 12 Listopada 1918

Obecni: H. Krawczyk, Kimmann, L. Kles, S. Sadowski, Kopitowski,
Kowalski, Górecki, Kalinowski, Maj, Klingner, Müller,
Krasinski, Popowski, Margulies, Halpern

1) Do Komisji, która ma się zebrać w najbliższym czasie dla
oceny celu obmyślenia środków technicznych mających
na celu wyzyskanie robot publicznych w Tomarowie,
wybrano pp. J. Popowskiego, Müllera i Góreckiego.

Radni obradowali nad projektem następującym:
zwiększenie w rub. karłaków oraz innych. Budowanie
nowej se. ul. Góreckiej do nowego 'Sokoła',
budowanie darsien dla młyniarskiej Tomarowskiej,
początkowanie ulic, budowa mostu na R. Błękitny

2) Rada Miejska wywala się z miasta Tomarowa
do Kłodzka, aby się zebrać i stanąć do sprawniejszej
składowej dla najbardziej potrzebujących.

3) Rada Miejska przyjmuje wniosek burmistrza Driskina
o wyjazd na cel podwyższenia ptacy węgierskiej
w 1/3, paragony od 1. Listopada 1918 r.

4) Rada Miejska przez obywateli przyjmuje wniosek
burmistrza Driskina o podwyższenie ptacy węgierskiej
tam, gdzie poczyniono do wyrobienia 250 kóp
mieszkań, paragony od 1. Listopada 1918

5) Rada Miejska wita radę robotniczą, aprobuje
ramienia Komitetu robotniczego powiatu na
wzorajszym posiedzeniu wraz z Magistratelem
sprawiającym miasta na cel mający.

Raduje jej za energiczne przeprowadzenie
wolności miasta i obywateli.

Skłoda me mandaty w jej ręce i wola na
wybranie rady miejskiej na radzie powiatowej
wyborów, o do tego czasu radę jej postanowienia
przytępieniem do robot publicznych, i w tym

**Protokół z posiedzenia Rady Miejskiej z 12 listopada 1918 r.
APTM, Akta miasta Tomaszowa, zespół nr 7, seria III, sygn. 45a**

W dniu 12 listopada 1918 r. członkowie tomaszowskiej kompanii POW oraz Milicji Ludowej dokonali rozbrojenia garnizonu niemieckiego stacjonującego w budynkach przy ul. Pilicznej (obecnie Prez. I. Mościckiego), a następnie na dworcu kolejowym. Akcją tą dowodził Michał Maćkowiak. Urodził się 8 września 1887 r. w Wielkopolsce i w wieku 18 lat podjął służbę w armii niemieckiej. W 1907 r. opuścił szeregi wojska i podjął pracę cywilnego urzędnika. Po wybuchu I wojny światowej został w maju 1915 r. zmobilizowany i uczestniczył w walce na froncie niemiecko-francuskim. Od 22 października 1916 r. był naczelnikiem policji w Tomaszowie.

W akcji rozbrajania żołnierzy niemieckich wziął czynny udział także Roman Tuchowski. Urodził się 9 sierpnia 1896 r. w Starzycach. W 1912 r. wstąpił do tajnej tomaszowskiej robotniczej drużyny skautowej. W kwietniu 1915 r. w Piotrkowie wstąpił do Legionów Polskich. W ich szeregach walczył o niepodległość Polski. W 1917 r. za odmowę złożenia przysięgi na wierność tymczasowym władzom polskim i ich mocodawcom – cesarzom Niemiec i Austro-Węgier został R. Tuchowski aresztowany i osadzony w obozie w Szczypiornie. Po powrocie do Tomaszowa w październiku 1917 r. R. Tuchowski rozpoczął konspiracyjną działalność w POW. Był dowódcą tomaszowskiej kompanii POW i zastępcą komendanta III Obwodu. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości udzielał się w tworzeniu w Tomaszowie Mazowieckim Ochotniczej Kompanii Wojska Polskiego, a następnie walczył w wojnie z Rosją Sowiecką.

Oborniki, dnia 7. października
1937.

159

Jai. Włodarczyk
Pan Przewodniczący

Przewodniczący

ZARZĄD MIEJSKI
w Tomaszowie Maz.

Wpływ. 9 PAZ. 1937

Wyd. 1/10/37

Zak.

Panie Przewodniczo!

W odpowiedzi na pismo
Pana Przewodniczącego z dnia 5/10.37.
wyjaśniam co to jest
jeden z Przewodniczących. co
oznacza:

I. Współpracownik z rękami
włoszyszczy i Przewodniczący
z dnia od 1916 do 30. 11. 1937
ponieważ najbrzyźliwiej
walczyli i nie chcieli opuszczać
stać. Przewodniczący obywateli
Polskich przed niemieckimi.
Władzami okup. wojennymi
i obywateli z polaków którzy
grozili karą śmierci lub długie
więzienie, za rozważenie odpo-
wiedziowych po atakowaniu.
Karpacza Północnego z roku 1916.
Dowody spalone a ludźmi zwołanymi
ponieważ ich chętniej odali i
4 moje prace.

**Wspomnienia Michała Maćkowiaka
z akcji rozbijania wojska niemieckiego
w Tomaszowie Mazowieckim - 12.11.1918 r.
APTM, Akta miasta Tomaszowa, zespół nr 7, seria III, sygn. 2109a.**

**Roman Tuchowski - dowódca kompani POW
w Tomaszowie Mazowieckim
APPT, KW PZPR w Piotrkowie Trybunalskim,
zesp. nr 393, sygn. 3122**

Polska odzyskała niepodległość w listopadzie 1918 r. Jednym z najpilniejszych zadań, które stanęły przed odradzającym się państwem, było przeprowadzenie wyborów samorządowych. W Tomaszowie odbyły się one 9 marca 1919 r. Wybrano wówczas Radę Miejską liczącą 28 radnych i 14 zastępców radnych. Przewodniczącym Rady został wybrany Karol Kotarski, jego zastępcą Wojciech Kamiński a sekretarzem Aleksander Gawroński. Prezydentem miasta został wybrany Stanisław Gruszczyński.

LISTA KANDYDATÓW

d o

RADY MIEJSKIEJ

w Tomaszowie-Mazowieckim.

Lista № 1.

1 ✓ Bieżuński Jakób, majster tkacki
 2 ✓ Kolesztajn Emanuel, buchalter
 3 ✓ Lukter Eugenja, nauczycielka
 4 ✓ Skórnicki Rajwel, tkacz
 5 ✓ Bermaniski Abram
 6 ✓ Szpigelman Izrael, tapicer

Lista № 2.

Herszkowicz Izrael, buchalter
 Lichtenstein Daniel, inżynier
 Żemadziński Jakób, pracownik handlowy
 Verstandig Jakób, buchalter
 Rosenbaum Józef, pracownik handlowy
 Wejs Samson, tkacz

Lista № 3.

14 May Leon Witold, pastor
 15 Kasper Oskar, slusarz
 Klingner Edward, wł. domu
 Müller Aleksander, fabrykant
 Müller Eugeniusz, fabrykant
 Aitenberger Herman, wł. domu
 Moller Albert, tkacz
 Lange Adolf, oficjalista
 Smidki Karol Oskar, majster fabryczny

Lista № 4.

Bieżuński Benjamin, buchalter
 Jähner Hermann, buchalter
 Karliński Józef, majster
 Rosenberg Szymon, buchalter
 Dehit Markus
 Ciamański Leon, majster

Lista № 5.

Kiragenbaum Mojżesz Luzer, wł. tartaku
 Silber Michał, fabrykant
 Miłszajn Chaim Wolf, kupiec
 Grünberg Abram, kupiec
 Freundlich Izak, buchalter

Lista № 6.

Lida Nikodem, obywatel
 Ostrowski Kazimierz, obywatel
 Pietrak Wojciech
 Tokarski Franciszek

Małocki Jan, obywatel
 Goździk Roman
 Woicki Bronisław
 Mendrek Józef
 Więczek Józef

Lista № 7.

8 Freundlich Izak, buchalter
 9 Rzeszewski Markus, kupiec
 10 Frankfurt Bernard, buchalter
 11 Singer Aleksander Zykiód, kupiec
 12 Kahane Hipsz, kupiec
 13 Birnwaig Isak, wł. młyna
 14 Rozenberg Izrael, krawiec
 15 Wajsberg Markus, kupiec
 16 Watenberg Izak, piekarz
 17 Szpigiel Jonas, kupiec

Lista № 8.

4 Ks. Ciechalewski Kazimierz, proboszcz
 20 Rychter Aleksander, tkacz
 5 Cychner Władysław, tkacz
 20 Dr. Narowski Stanisław, doktor
 9 Goździk Jan, wł. posiadłości
 10 Górecki Józef, robotnik
 11 Rybak Wincenty, naucz. ludowy
 20 Wilczak Jan, rolnik
 20 Ojrzyski Leon, murarz
 20 Blaszewski Edmund, wł. posiadłości
 11 Gawroński Aleksander, prac. biurowy
 Chmielewski Antoni, wł. posiadłości
 Włodkowski Ignacy, tkacz
 Lechowicz Karol, rejent
 Baranowska Marja, robotnica
 Pietruszczak Jan
 Lenczewski Julian, kupiec
 Właszczyk Jan, felczer
 Kiernowicz Eugeniusz, dyrektor szkoły
 Jaworska Anastazja, robotnica
 Kurowski Michał, stolarz
 Kalinowski Kazimierz, kupiec
 Magiera Józef, rolnik
 Gizińska Filomena
 Kawecki Konstanty, kupiec
 Winiarski Teofil, felczer
 Szadkowski Roman, prac. biurowy
 Bednarski Antoni, stolarz
 Owczarski Ignacy, tkacz
 Piekarska Władysława, nauczycielka
 Pruski Bronisław, krawiec
 Woiski E.

Jasiński Jan, cieśla
 Goździk Roman, murarz

Lista № 10.

10 Petrykowski Kazimierz, slusarz
 12 Gruszczyński Stanisław, inżynier
 13 Kamiński Wojciech, fryzjer
 7 Eberle Heronim, robotnik
 12 Lasota Antoni, tkacz
 16 Kotarski Karol
 16 Nowak Roman, robotnik
 16 Cierpikowski Franciszek, elektrotechnik
 16 Stachlewski Józef, tkacz
 16 Klepacki Władysław, robotnik
 16 Lambert Franciszek, tkacz
 16 Duzyski Jan, slusarz
 16 Wojtaszek Władysław, robotnik
 16 Wieteski Władysław
 16 Deka Antoni, stolarz
 16 Huzar Czesław, tkacz
 16 Rodziński Ignacy
 16 Drajling Jan, przydziałnik
 16 Turski Józef, tkacz
 16 Akerman Bolesław, przydziałnik

Lista № 11.

Langsberg Aleksander, fabrykant
 Bornstein Ignacy, fabrykant
 Heiman Mieczysław, urzędnik
 Weikselfiszowa Anna, nauczycielka
 Aronsohn Józef, urzędnik
 Grünberg Abram, agent
 Salomonowicz Jerzy, majster tkacki
 Dr. Glass Wincenty, lekarz

Główny
 Komitet Wyborczy.

Przebieganie choroby do R.M. 1919

Lista kandydatów do Rady Miejskiej
APTM, Zbiór plakatów i druków ulotnych, sygn. 2410.

11
Pretekst z wyberów do Rady Miejskiej w Tomaszowie - Mazowieckim
które odbyły się dnia 9-go Marca 1919 r.

Pierwszy przedstawił rezultat obliczenia oddanych głosów Komitet
Wyborczy VII-go obwodu.

Z otrzymanych 720 kopert zwrócono 79 sztuk.

Głosów oddano 641, z których unieważniono cztery z racji
dopisków na kartkach. Liczba ważnych głosów wynosi 637.

Drugim był Komitet Wyborczy V-go obwodu.

Z otrzymanych 570 kopert zwrócono 26.

Głosów oddano 542, a zatem brakuje dwie koperty z powodu
omyłki przy pierwotnym liczeniu i zawijaniu kopert.

Trzecim był Komitet Wyborczy II-go obwodu.

Z otrzymanych 564 kopert zwrócono 31

Głosów oddano 533 sztuki

Czwartym był Komitet Wyborczy XIV-go obwodu

Z otrzymanych 610-ciu kopert zwrócono 49

Głosów oddano 761, z których jeden z dopiskami unieważniono

Piątym był Komitet Wyborczy XII-go obwodu

Z otrzymanych 767 kopert zwrócono 25 sztuk

Głosów oddano 742

Szóstym był Komitet Wyborczy VI-go obwodu.

Z otrzymanych 722 kopert zwrócono 51 sztuk

Głosów oddano 671, z których sześć unieważniono z powodu że
było po kilka kartek w kopercie.

Siódmym był Komitet Wyborczy X-go obwodu.

Głosów oddano 529

Z otrzymanych kopert zwrócono 50 sztuk, a było 579 sztuk.

Osmym był Komitet Wyborczy XV-go obwodu.

Z otrzymanych 780 kopert i dobranych następnie 20-tu, czyli
z otrzymanych 800 kopert zwrócono 49.

Głosów oddano 751, z których unieważniono dwa z powodu dopi-
sków na kartkach.

Dziewiątym był Komitet Wyborczy XVI-go obwodu

Z otrzymanych 640 kopert zwrócono 39

Głosów oddano 601, z których unieważniono dziewięć, bo
było po kilka kartek w kopercie.

Dziesiątym był Komitet Wyborczy III-go obwodu

Z otrzymanych 885 kopert zwrócono 49

Głosów oddano 836, z których unieważniono cztery z racji do-
pisków na kartkach i wyłączenia kilku kartek do koperty.

**Protokół z wyborów Rady Miejskiej
w Tomaszowie Mazowieckim z 9 marca 1919 r.
APTM, Akta miasta Tomaszowa, zespół nr 7, seria III, sygn. 154.**

Karol Kotarski urodził się 3 stycznia 1877 r. Był synem Karola i Marianny z Szatkowskich. Posiadał wykształcenie elementarne. Na przełomie XIX i XX w. był aktywnym działaczem Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy. W Tomaszowie Mazowieckim działał w Polskiej Partii Socjalistycznej. Z ramienia tej partii 9 marca 1919 r. został wybrany radnym Rady Miejskiej, a następnie jej przewodniczącym. Zasiadał m.in. w komisjach: prowiantowej, rewizyjnej, budowlanej, szpitalnej, opieki społecznej, finansowo-budżetowej.

Karol Kotarski
APTM, Zbiór Ikonograficzny i Fotograficzny, zespół nr 241, sygn. I/E/29

Z analizy źródeł będących w zasobie tomaszowskiego Oddziału Archiwum Państwowego wynika, że w okresie Wielkiej Wojny i w początkach niepodległości sytuacja społeczno-gospodarcza w Tomaszowie Mazowieckim była trudna. Chociaż Tomaszów nie doznał wielu zniszczeń na skutek działań zbrojnych, to jednak poniósł ogromne straty z powodu rabunkowej działalności gospodarczej okupanta niemieckiego. W mieście panowało wysokie bezrobocie i głód. Nie miało to jednak decydującego wpływu na rozwój życia politycznego i zaangażowanie mieszkańców w działalność patriotyczną. Tym samym pierwsze dni wolności dla tomaszowian przyniosły oprócz patriotycznego uniesienia kontynuację problemów gospodarczych i społecznych o okupacyjnym rodowodzie. Sytuacja ta nie odbiegała od ówczesnych realiów ogólnopolskich – stanowiąc niekorzystny bilans otwarcia. Co warto zaznaczyć, młoda niepodległość wymagała wytężonego wysiłku jej ugruntowania oraz określenia jeszcze w listopadzie 1918 r. niepewnych granic Polski. Poprzez wspieranie m.in. powstań śląskich czy udział w wojnie polsko-rosyjskiej 1919-1921 tomaszowianie w pewnym sensie udowadniali iż ich postawa z 1918 r. nie były aktem jednostkowym, lecz przejawem ugruntowanej postawy patriotycznej.